

արտաքին մը: Զերեալու, չհագուելու, չտպաւորելու վճռական կամք մը: Ան մաքուր եղաւ, աղջկան մը պէս, բոլոր այն մեղքերուն մէջ, որոնք իր վարպետին կարասիները կը հետապնդէին: Զգոյշ ու արհամարհող եղաւ պոռնիկներու դէմ: Ու մերժեց դարձեալ ժողովները տանի կիներուն, որոնք եթէ տաղիւն օրէն չաւանցին գինքը, բայց բնազդով փնտռեցին անոր կրքոտ, կատաղի անասունի վայրկեանները: Ոչ մէկ գինով սաք նետեց նշանածին տունէն ներս ու հարսնակի պէս կը կարմրէր երբ նազառառակ^(*) կ'ըլլար: Ու անոնք իրարու չզգան մինչև պսակին օրը:

Այս ժառանգութիւններով, այս մարւ ծինով ու այսքան հեռու, գրեթէ չէզոք նշանածով մը Հայրապետի նազիկը դիմաւորեց իր հակառակորդը, հակառակ մեծ մօրը բոլոր զգուշաւորութիւններուն, ձիւղ է որ անոր հայրը, տեղի տալով իր մօրը Թախանձանքներուն, տակի չիտակը իր հոգեւոր ազատ ունենալու համար չըրերաւ նոր զգուշիկ մը, Հայրապետի սօսխը աղտոտելու (պառաւին ըմբռնածով հարսները ընդունակ չէին սարիշ բանի), բայց երեւք մօթի չըրաւ անոր միւռ թելադրութիւնները: Անիկա շարունակեց Ուշադի դաշտերէն աղտուր ու բարակ ձիաւորներ իր տունը թափել: Գեղը կը թընգար, երբ այդ նրբալիք մը ձիաւորները ձիերուն պսակազարդ թամբին վրայ վարանոտ բայց գրուիչ, կ'անցնէին մեծ փողոցէն ու կը մտնէին հսկայ տունէն ներս: Անոնց հետ կը խմէր ու կը պոռար մինչև լոյս: Գեղացիին չէր ուշացած իրականութիւնը սարվելու: Ու աղտն ու մեղքը չէին սղմեր տանը բակին մէջ ու դուրս կը պոռթկային: Ի դուրս իր մայրը, կըսէին թէ ու արքայնքով, անոր ներկայացուց ընտանիքին անունը, սօսխին պատիւը, արջիկի աղուն տէր ըլլալը, ու բողոքեց մանչու պէս հագուած այդ կնիկներուն անլուր գայթակղութեան դէմ: Հաճի Ստեփան սչ մէկը մօթի ընող մարդը եղաւ

(*) Նապաստակ ըլլալ՝ երբ նշանուած մանչն ու աղջիկը, որոնց արգիւտած էր իրար տեսնել, անակնկալ կերպով մը դէմ դիմաց ելլեն:

ՄԱԹԻԿ ՄԵԼԻՔԻԱՆԵԱՆՑ

Ն. Ա. Ն. Ա. Ա. Ն.

Ներկայ վէպը (ինչպէս այն միւսները, որոնք լոյս տեսան «Հայրենիք» Հանդէսին մէջ Հաճի Մուրաթ, Հաճի Ապրիլիան գլխատուած տիպաբաներով, քանի որ շարքին ընդհանուր վերնագիրը՝ «Հայրիւր Մեկ Ցարուան» կը գտնենք միայն «Յուսարեքի» մէջ հրատարակուած երրորդ ժողովարան վրայ (Արիւնքն եմբեք) հասնուած է, ըսելի կ'ուզեմ՝ անջատուած «Միացորդացի» երկրորդ հատորէն՝ «Արիւնքի» ձամբով:

«Միացորդացի» ստեղծագործութեան մէջ վիպային իրադարձութեան հետզհետէ ընդարձակուիլը, ծանրաբեռնուիլը, յորդումը գլխատու պատճառը կազմեցին տառապանքներուն, ձախառնութիւնի մէկ խաղովը. նկուղի մը մէջ գառազեղուած այդ մարդերը շատ բարդ իրողութեանց հանգստեցնել էին: Կեանքը այդ մարդոց վրայ տառապանքի թէլ հանգուանադրող ողորդութիւն մըն էր: Բայց «Միացորդացի» հեղինակը չէր յաւակնիր աշխարհներ նուաճել: Այդ գլխատու նկատուածն է որ թելադրեց անջատումը:

«Միացորդացի» Բ. հատորը, «Արիւնքի» ձամբով, պատմած է Մաթիկ Մեքիթխանեանցի այն կենսաշխարհը, որ կը պատկանի

գեղին մէջ: Ու մօրմէն դուրս ոչ մէկի պիտի ներքէր նման համարձակութիւն մը: Տէր Նիկիան, իր աղայութեան ընկերը, մէկ անգամ անոր յիշեցուց մեղքն ու վարձը ու առաւ բերնին չափը: Այլ ոչ մէկը կար այդ յանդգնութիւնը փորձող փեսացուն որ լուս կը ճանչնար, աւելորդ սեպեց աստուծի ձեռնարկ մը: Ու անսանձ, ու անվախ, ու անպատկառ, ու ահաբեկ թմրուկ առջին, զուգահեռ առջին, գինով ու մոլեկան, ան պարտեցաւ այդ «մանչեքներուն հետ, գեղին փողոցներէն, պարեւով, պոռաւով, գլտորեւով, խայտառակ, խննչ ըայց ցանկայաբայց:

անոր ձերբակալման, հարցաքննության և նահատակման պարտազանեցուն: Ներկայ վէպը կու տայ Մաթիկ Մեղիքխանեանցը, առոնցմէ առաջ, Եւ որովհետեւ մէկ հասիկ մարդ աշխարհ մը աղգմունք է և հակադէմոնաք, կը հասկցուի թէ Մեղիքխանեանցի առիթով ես ըլլամ փորձուած այդ աշխարհը նուաճել, ուժերուս ներած չափով:

Կը յայտարարեմ թէ անիկա նարովի անձնաւարտութիւն մը չէ, վիպային գործողութեան մը համար յղացուած և հանադերձուած: Թէ՛ ներկայ հատորը, թէ՛ Մաթիկին պատկանող ՎՄԱԿոյորդպաճի մասերը կը պատմեն ստոյգ իրողութիւններ որքան վաւերական անձնաւարտութեանց ապրումները, անչառ երթուած որոշ վիպայնացմամբ: Մենաց որ մեր յեղափոխական յուշագրութիւնները ինքնին ընդարձակ մթերք են ապրումներու որքան անձնաւարտութեանց:

Վիպասանը, մեր օրերուն, զուարճացող մը չէ: Անիկա ունի այդ հասարակ դերէն վեր յաւակնութիւններ: Առոնցմէ են ուխտաճնեւ հաբարապետները (Պալաք), հոգիներու առաքիլայում մը (Տաթոյնաքի), ընկերութիւններու բնակացատուութիւն մը (Զօլա), կուսուած երկրամասուած վերագիրս մը (Մարտէի Փրուստ): ՎՄԱԿոյորդպաճի հեղինակը աւելի համեստ է ներկայ հատորին մէջ:

1900ը մեր ժողովուրդին այն աշխարհն է, որ արեւմտահայ գրականութեան մէջ հազիւ թէ գալուէ անդարդարձ է արձանագրած: Գրական չքեղ սերունդ մը է աւելի քան նոյնական, շատ ծառայուն, անեղ իրողարձութիւններ մեզի կը ներկայանան այսօր, կարծես իրարու անհաղորդ եթէ ոչ կանակ գարձուցած: Չեմ խորացներ վերլուծումը, պտտաւարտագրականք առարկայիս: Նպատակս է զգնել, աւանգմացնել այդ սերունդին (որ գրական, գործօնական, մարտական իր երեսներով ինքզինքը կը պարտադրէ իմ մտքին) քանի մը ամուր գիծերը հոգիէ և միտքէ, ու այդ առիթով քանի մը հասարակականքներ (tableau synoptique) այդ ժողովուրդի հաւաքական ապրումներուն: Անչառ ծանր աշխատանք է ասիկա, որուամբ ըլլալով մէկ հասիկ մարդու զգա-

յութեանց գումար՝ը, կազմուած այնքան զանազան բաժիններէ:

ՎՄԱԿոյորդպաճի Գ հատորը, Վիժովս, յոյս չունիմ որ ըլլայ նուաճելի այլեւ նուաճած իմ ուժերէն: Իր կեանք մէջ կօրուած, կործնուած այդ գործին հակայ առքն է ասկայն որ դեռ կը յամուրի ու կը մշտ գիտ, գէթ հատուածակի՝ իմ պարտքին վճարման:

Մաթիկ Մեղիքխանեանցը ճանչցայ անձնապէս, կեանքի գրեթէ սեմին, ինչպէս կ'ըսեն:

Իր ընկերովը հետ, ան ըրաւ ինծի հետ իր հանդիպումը իբր յեղափոխական անանկ օրերու, ուր այս բուռ լսող ազնիւներն ինչ դատապարտելի էին մահուան: Մեր ժողովուրդը — հոս՝ նկատի ունիմ Պոլսամերձ շրջաններու հոյսութիւնը — կարծես, այս դարուն սկիզբը մեղքը կը քաւէր Զարդուած չըլլալու: Անոր գլխուն յօրինուած էին պայմաններ, որոնց չէին մտածած ինչ ու նոր յաղթական ժողովուրդները իրենց գերիներուն համար: Պէտք չէ սխալ կշռել տարողութիւնը սա հաւաստութիւն: Մենք չենք պարճնար չունեցուած ազատութեան մը սոսոք, մարտական փառքովը: Բայց կը ճշգրտեմ ուրիշ ստուգութիւններ: Ինչ որ 1900ը ըրաւ ամենէն անարգ, տխուր գերութիւնը մեր պատմութեան, բացարձակ է թրջական բռնութիւնն աւելի մեր հոգիին բացառիկ մէկ բարեխառնութեամբ: Կը հասկնայինք որ գերիներ էինք. բայց ողբերգութիւնը հոն էր, որ կորսնցուցած էինք գերութեան իմաստը, զգայարանքը, նման չըլլալով մեր պապերուն, որոնք կը հասկնային գերութիւնը, երբ երբեք չէին ընդունել իրենց գերի ըլլալը, քանի որ իրենց հոգիներուն խորը, չքեղ՝ կը բազմէր իրենց ցեղային գերազանցութեան պատգամը: Յետոյ, չէինք հասկնար աւելի տարրական ճշմարտութիւններ: Մեր հոգին, Պոլսամերձ շրջաններ ու Պոլսի մահաւանդ, լայնօրէն իւրացուցած արեւմտեան գաղափարաբանութիւնը, ալ չէր սեղմուեր ըլլալու այն ձեւին մէջ, սրով եղեր էին մեր պապերը Թուրքին հետ: Իմ մեծ հայրս Թուրքն չէր առաւապեր: Բայց իր թուր աշխարհ մտաւ բուրքը ապ-

րելով: Ձեռն գիտեր, պատմածնեմ տեղ մը.
— մանկութեանս ամենէն հեռուոր յուշը
ծնծն է, զոր կերտայ թուրք գիւղի մը
բազմիթիւն մէջ, ես մօրս գիրկէն չէի
բաժնուած տակաւին: Ու ինծի քարեկից
մանչ մը զիս փութէր գետին: Մայրս
չորացուց իմ կակիձը բայց չչորցուց անոր
հետքը իմ լման կեանքիս վրայէն: Ինչ
ըրկր էի այդ տղուն:

Մեր յեզափոխականները անշուշտ թէ
ինծի պէս գիւղէ մը չէին գար: Անոնք
Գաղիսէն էին, Ռուս էին, Գերման էին,
Անգլիացի էին: Բայց մեր ժողովուրդը՝
նրինովէն արեւելէ: Ան էր որ չըրցանք
զգալ:

Գիտի զգուշանամ, որքան կարելի է,
դատաւարութեան քանակէն: Այսօրուան մեր
հոգեվիճակը շարունակութիւնն է այդ օրե-
րու գաղափարաբանութեանց: Շահուած:
— կայ կէտ մը, առ ալ՝ մեր գիտակցիւն
է մեր պատրաստիքն: Ազգերու երջանկու-
թեան, պատմութեան հմայագրականե-
րուն ըստրոնուէր մեր յարուածը հերքե-
ւեցաւ նոյնիսկ այն ազգերէն, որոնք ա-
ռաւ ճարտարապետութիւնը դատախար-
տի մեղին: Ու ինչ ուսը վճարեցինք ու
խեղճ փորձառութիւնն ալ, զոր լաւ կ'ը-
նենք իրարու դէմ երբեք չմտածելով շա-
հագործել: 1900 ին, գիտակից ոչ մէկ
պատանի երկու կարծիք ունէր պատմու-
թեան երազին դիմաց: Այսօր հեղեղուած
է հոգիաւր: Հիմա, մեր շլմորումին մէջ,
մեր յիմարացումը մեղի մատչելի ընելու
համար, իրար կը հարուածենք, խելքի
տառաբանեաներ խորատկելով իրարու
գլխին, իրը թէ մեր աղէտը արդիւնքն
ըլլար այդ տախտակներէն մէկ քանիին:
1900 ին, պատանիներս հեռու էինք նման
որդապիղծ մտածողութիւններէ:

Գտնէն վար էի ես այդ օրերուն,
ու նման այն հազարներուն, որոնք իմ
գեղիս ու չըլանի միւս գեղերուն մէջ կը
վարանէին բաժնուել պատանութիւնէն,
քանի որ իրենց զպատու աշխարհը գեւ-
հիկ խանութն էր արեւմտեանը եւ կամ
կրճուած, կտաւած, զոգուած հողին
չնորը, ուր արին պիտի թափուէր պա-
տու մը հացի համար: Մտքէ ոչ մէկ փոր-
տառութիւն, քանի որ թաղային վարժա-

բան մը է տարի մըն ալ վանական քն-
թացք (Արմաշի Դպրեվանքին առաջին
գաւառարան) մը միայն ունէի ինծի իրը
մթկնք: Վանքի այդ տարին գեւ կը թա-
փառէր ետեւս, իմ գիւղիս մէջ, կ'առէր
այդ տարին, ուր կը յիշեմ օրինակած
ըլլալ հարկուէ աւելի տետրով, օրոնց
կէսը նիւթ ունէր, որքան կը կարծեմ,
Աւետարաններուն մեկնութիւնը, մէկ չոր-
րորդը՝ ծանծաղապատում, Թոգոյն, ան-
խելք վերակազմութիւնը մեր Եկեղեցիին
պատմութեան, գրուած ուսանց ոճի, ա-
ռանց հօգիի, պարզ անուններու եւ թուա-
կաններու խաղարկութիւն, Աւելի վերջը
այդ պատմութեան հեղինակը (Ազգայապա-
նուսը, Օրմանեան Սրբազան) գէշ աղէկ
եղանակ մը հարեց. վանքի իր Ժողո-
գապիկ իրական կեանքին հետ հաղոր-
դակցութիւն մը գտաւ, մեր պատմիչները
իրար այդ, այսինքն կեանք կարգաւոր
թէ վիճանացիներուն նման իրրեւ քանա-
ւորական մրցանքի կրկն: Հարկաւոր
այդ էջերուն մէջ ես ատենցի այդ պատ-
մութիւնը, այնքան խորունկ էր ձանձ-
րայմը բնի լըսող այդ մօռայլ, անկասել
պատմութիւն: Սերտուն լման տարին
պէտք եղան, այդ օրերէն առդին, որ-
պէսզի որբազորուէր իմ մէջ այդ օգան-
նող նողկանքը, փարատէր ատելութեան
ժանգը ու ես հասկնայի, սիրէի, խան-
դավառ ու հպարտ, իմ ժողովուրդիս հո-
գիին այդ անզուգական հանդիսաւորը,
որտառուէր, քաղցր, ցեղեցիկ, ժանաւանդ
իրու: Ու խորհիլ որ որբազորումի սա-
բախը զլացուած է շատ շատերու: Հա-
րիւր տարի առաջ, օտար Եկեղեցիներ կը
հրապուրէին մեր Գեղահայ միաբանը: Յի-
օուն տարի առաջ, Եկեղեցին դադրած էր
ինքիւրէն: Եւ սակայն հոն էր, է անիկա,
մեր մաքուր պատմութեան խորհրդանշիչ
խառնութիւնը: Ոչ իր տեղի՝ հոգեւոր պա-
գաթի, ծէսի, պաշտամունքի, առնոցազն
չէնքի, կառոյցի հանգէտ, այլ իրրեւ մար-
մին, գոյացութիւն՝ կազմուած մեր գա-
րեւուն ամենէն ազնիւ տարրերով: Ու այս
տարրերը ձայն են, տրիւն, ժամար,
սոկի, ապրիլեմ ու բնիկ, մեղք ու ապաշ-
խարհանք, յոյս ու երազ, առաւելանք եւ
սփոփանք — բոլորը մարդկեղէն հաստատ

տախտակներու, ձևերու վրայով, Մեր կողմէ յօրինած, քանաձևած հակազդեցութիւն՝ մեզ ընկենող օրէնքներուն դէմ, մեր ծարաւին՝ արդարութենէ, բարութեանէ, խաղաղութենէ, երկիւթէ, Դպրեւ-վանքի այդ տարուան մը դասերէն իմ մէջ միակ անուն մը կ'ապրի այսօր, եպիսկոպոսի մը անունը՝ Ալլիբանու: Ու չեմ ալ գիտեր թէ մը հրաշքը միջամտեց, որպէսզի այդ ժէկ հատիկ բառը սպառէր ընդհանուր սուղումէն . . .:

Քսանը ըէի մտած ես այդ օրերուն: Ահաւոր տեսարանները իրենց չարիքը տարածեցին մեր հին մատենագիրներէն իմ ընթերցումներուն ալ վրայ: Կարծես նոյն ապիմատութիւնը նաեւ արակցութեամբ նստեցին ըլլար մեր պատմագիրներուն (աւելի վերջը մատենագրական հետաքրքրութիւններս պիտի յաջողէին սրբագրել պատանեկան այդ ապաւորութեանց անարդարութիւնը ու ես պիտի հասնայի մեր մատենագիրները, իրենց քօլօր մեղքերուն հակառակ, զարմեալ իբր վկայութիւններ, միշտ իմ ժողովուրդէս, զոր իր գծրախառնութիւնը կ'ընէր կրկնապէս սրտառուչ ու յանկուցիչ): Ուրիշ արդարեւ պատանիները իրենց անցեալէն ոչ թէ կը վառնալէին, այլ կը փառելէին: Մեզի համար հակառակն էր որ տեղի կ'ունենար, վստահեցնող ներկային: Այդ ներկայն՝ 1900-ը, կատարեալ էր մեր մատենագիրներէն ողբացեալ աւերածներէն մէկը, անոնց չափ ընդարձակ: Ու մասնաւոր թուղթերէ վեր իրականութեամբ մը: Այդտեղ քառած էր մեզի: Տեղ մը պատմեր եմ թէ ինչպէս Առաքելաւորական տառնի թաղութի մէկ գիւղերին մեր գեղը վազած էր ժամ, արդարի մեղաւորի բաժնած՝ կրակին լուրը, ձէթը որպէսզի անով օծուած՝ այրէինք, թըշնամիրին չյոռնանուած համար: Այս բաները կը պատմուին գիրութեամբ: Թող բախտը խնայէ ձեզի ու ձեր զանգերներուն զանոնք ապրելու անորակելի պահը:

1900էն քիչ վերջին էր, վանքէն փախուստի հետեւող քանի մը տարիներուն, որ ինծի արուեստա խելովուս ըլլալ մեր ճակատագրին: 1915ը յատկէ չէր անշուշտ իմ մտքին, Բայց աղէտ մը կը յօրինուէր:

Մաթիկ Մեղիքսանեանցը կը լրացնէր, իբր հեռու հայրենիքին կենդանի պատկերը, իմ պատանութեան խաղ շրջանը, զիս դարձնելով իմ ժողովուրդիս իմաստին, շատ աւելի պարզ, մարդկային ճամբով մը որքան չէին կրցած ընել ատիկա Արամայի վանքին հարիւրաւոր տեսակներէ:

Կու տամ Մաթիկ Մեղիքսանեանցը, կենդանագիրը կաղմուած է անձնակաւ, ամբողջ ու հարազատ տարրերէ: Ապրեցաւ հետը երկու շաբաթ, զիջում՝ զոր չէր ըրած ուրիշ ոչ մէկ անի, Մարգն էր որ կ'երեւոր, կենալը, գործելը, աշխատիլը՝ ուրիշներուն փառասիրութիւն: Իրը՝ ճեսնել, ճանցնալ, սորվիլ մեր ժողովուրդը: Մանուկ մըն էր, հակառակ մեծ զարգացումին: Մնացած էր հայ, Մոսկուայէն մինչև իմ գեղը: Գիտէի վտանգը որ կաի էր գիրտուն ու յուսահատ բան էր ատիկա արգիլել չկրնալը:

Ինչ որ կը պատկանի պատմական հարազատութեան իր ու ընկերոջը անհաւատալի ողբականէն, այսօր չեմ ենթադրէր մանրակրկիտ հետազոտութեան: Մեր յեղափոխականներէն շատեր պատմած են իրենց յիշատակները: Այդ էջերէն յառնող ընդհանուր տպաւորութիւնը շատ ծառիկն է անոր, զոր ես առի Մաթիկ Մեղիքսանեանցէն: Ու այդ մարդերը մէկ չեն, տասը չեն, հարիւր չեն, այլ հազարներ, որոնք կովկասէն ժամանած կամ ոչ՝ ելան մեր իսկ հողերուն ընդերքէն ու պարտեցան մեր լեռներն ու անդունդները ու պատկուեցան Վերկայից պակովք, ինչպէս կը պատկերէն միշտ գիրքերը: Այսօր չեմ հարցնիր ինծի անոնց ցեղաբանութիւնը: Մաթիկ Մեղիքսանեանցն ու ընկերը մեռան բանտին մէջ (ՎՍՍՏԿՈՐԿԱՅԻ Բ. հատորը, Վերկայի ձամբով, կու տայ այդ նահատակութիւնը լրիւ): Թուրքերը արդարութեան ծառուն ունին, արեւմտ ծառէն չափ զօրաւոր: Ընթերցողը կը զրկեն Վերկայի ձամբովին:

Այսօր, մշտնաւարջն հեռու, յիսունէն՝ շատ վեր, երբ ազատ երկրի մը մէջ կը մօտենամ այդ մարդուն, այդ օրերուն ու մասամբ այդ պատանիին ու լարակից

աշխարհներուն, անտրեկում մը կը պաշարէ զիս: Պատուան տարի առաջ, այդ պայմաններու ճնշումին գինովը, ինծի համար դժուար հասկնալի այդ մարդը, այսօր ալ չէ դադարած անկտրելի ըստելու չափ դժուար (հասկնալի) մեռել: Հայրենիք Հանդէսին (Ամերիկա, 1922էն սկսող) մէջ լոյս տեսած հորիւրաւոր յուշագրութիւնները գեր ունեցան սակայն: Վերջի վերջիստեանց (ներկայ հասարակ) չի նուաճեր անշուշտ հայ յեղափոխականը, իբր տիպար ու միտք, բայց կու տայ թեւադրանք մը այն զգացումներուն, վիճակներուն մասին, որոնք մերը ըլլալու էին այսօր, բոլորովին տարբեր անոնցմէ, որոնք մեր ամենաւնի սեպհակոնութիւնը, միան ու սկզբն են դարձեր այժմ, երբ անկողնոյ բացատրելու մեր աղէտը. ասոր պատճառներն անոնք ճարեւել մեր միտմիտ յիմարութիւնը կ'ալեւորեն (բառը՝ հին իմաստով) ու իրարու գլխուն կը տեղանք ոչ միայն մեղադրանք՝ այլև անազնութիւն, մոռնալով այն բացառիկ իրականութիւնը, որ այն ժողովուրդին գերագոյն ապրումն էր յիսուն տարի առաջ, մեր գերութեան տարատարածի վերեւ անկարան պատատուը՝ աղտոտութեան երազին, պարզ, իրու, ամենաւնի խօսող նոյն ասան: 1900 ին, ըսի, Մարթինները հազար էին, սկսած մաքսի բեռնակիրէն մինչև ամենէն մաքրատաղանդ գրադէտը, ինչպէս հազար են ու աւելի այսօր մեր գաղութները երկպառակող, քառահանգիստ մեծափառ ճէրները, որոնք գաղութները կը խաչեն, ամէն օր քիչ մը աւելի, կոնակներն առած աս ու ան հաշուետախտակներու, մէկը միւսէն պզտոր, ամէն երանդէ դուաճանութեանց հազցնելով գոյնզգոյն պատաստուր աս ու ան գաղափարականներուն:

Ու եղած է, աւաղ, իմ ալ պատանութիւնը, որ նոյնքան անկտրելի կը թուի որքան իմ ծերութիւնը, երբ իմ աչքերը կ'իյնան իմ շրջապատին ու թիզ մը հազին, որ կը սպասէ իմ տառապանքիս շիջումը ընդունելու: Ո՛վ կանաչօրակ գարունը մեր գերեզմանին, ուր խոտը չէր գիտեր մեռնիլ: Ու՛ որ լալկան, հոտած, որորտ չորութիւնը սա սուրբ որակուած աշխարհներուն, ու մրկած, կռնած ա-

մայրի ազնկաւոր հանդէսը, ուր մահն իսկ կը վախնայ ինքիբմէ: Ու ճիշդ է ասիկա դարձան հազեղէն ալ մարդին համար: Ինչ որ գաղթառատն է այսօր, ամբոյն է մարդոց՝ որոնց խցուած է ամենէն խորունկ զգայարանքը, ան՝ որով ժողովուրդ մը ինքզինքը կ'ըլլայ, ասկէ ուժ կ'առնէ և ալ թէ զայն կը ջանայ քանդել, իր մէջէն, ամօթ մը պակաս տեղաւորելու համար խղճի սեմին: Բացի Ամերիկաներէն, եղբի եմ Սփիւռքի բոլոր հոս ու կարեւոր կայքերուն: Սղեր եմ մանաւանդ ամէն գոյնէ ու խաւէ մարդոց ոլորտներուն: Ու ամէն տեղ մարդիկ նոյնն էին: Ասիւնք՝ իմ տարիքիս մօտ, վեր, գերեզմաններէն մերժուած, աշխարհնաւ ուսած ուսուցիչներ, գործ այդ աշխարհը կը ջանար պատուաւորել թերեւ իրենց գերագոյն մեղքը, իրենց յիշեցնելու չափքը յաւերճանողներ նկատելով: Ողբերգութիւնը յիշուէն վերերուն, օտար, ուրացուած ու հերձուածող: Ու անոնք որ հասեր էին քառասունի դռներուն, մարդեր էին, Տանթէի քառարանին արժանի, զրկուած ըլլալով օրէն ժողովուրդի, անաղութեան, հոգիի պատկանելու բարիքէն կամ չարիքէն, քանի որ հոգի կազմելու իրենց շրջանը ծախեր էին անապատին ու ջարդին, ու կ'ապրէին մոռնալու, միայն ու միայն մոռնալու սարսփէն հաշտական, իրենց գլուխներուն գինը ասրատափով մարտել ջանալով ու չկրնալով: Քսանին ու երեսունին մէջ՝ տեղ ժողովող տարրը ինծի կը թուի բոլորովին նոր, օտար ժողովուրդի մը պատկանիլ: Այդ աղաքը կը խօսին ու կը գրեն երկրին լիզուն ու կ'ապրեն, բայց կ'ամչնան իրենց արեանը լիզունէն:

Վերջապահա՞յց լիզայութիւն մըն էր: Այդ վիզայութեան մէջ տախտակ մըն է Մարիկ Մելիքստեանցը: Իր առիթով ես կը ներեմ միտ մը բան աղատել դարձեալ մեր պատանութեան աշխարհէն:

(Յաւելուած «Մեծագործաց» ԱՐԻՆԻ ՃԱՄԱԿ
հատորին)

